

**ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОМІНАЦІЙ
КОШТОВНОГО КАМІННЯ В АВТОРСЬКИХ КАЗКАХ
(на матеріалі творів А. Картер та О. Уайльда)**

Стаття присвячена розглядові гендерних особливостей функціонування номінацій коштовного каміння в авторських казках. Проаналізовано прямі та переносні вживання досліджуваних номінацій, виявлена їх символічна функція.

Ключові слова: гендер, казка, номінація.

Долусова Н.В., Строченко Л.В. Гендерные особенности функционирования номинаций драгоценных камней в авторских сказках (на материале произведений А. Картер и О. Уайльда). Статья посвящена изучению гендерных особенностей функционирования номинаций драгоценных камней в авторских сказках. Проанализированы прямые и переносные значения исследуемых номинаций, выявлена их символическая функция.

Ключевые слова: гендер, сказка, номинация.

Dolusova N.V., Strochenko L.V. Gender peculiarities of functioning of precious stones nominations in author's tales (based on the works by A. Carter and O. Wilde). The article studies peculiarities of functioning of precious stones nominations in author's tales. Direct, indirect and symbolic meanings of the investigated nominations are being viewed in the article. **Key words:** gender, tale, nomination.

Мета даної статті полягає у дослідженні гендерних особливостей вживання номінацій коштовного каміння у казках, написаних британськими авторами. Матеріалом нашого дослідження були вибрані казки двох видатних авторів англійської літератури: О. Уайльда, письменника ХІХ ст., та А. Картер, письменниці ХХ ст. Обидва вони відомі своїми казками, шукаючи можливості говорити про реальність іншою мовою.

Казка – це малий епічний жанр, корені якого сягають в усну народну творчість. В основу казки покладено вигадані, фантастичні чи авантурні події; кінцівка є переважно оптимістичною: добро перемагає зло [2, 282]. Літературна казка постає з фольклорної в основному двома шляхами:

- 1) через вільну інтерпретацію її сталих фабульних схем;
- 2) на основі оригінальної фабули, в яку широко вводяться чарівно-фантастичні елементи [2, 283].

За даним критерієм можна поділити використані у дослідженні авторські казки. Перший тип, тобто казки, засновані на фольклорних джерелах, представлений оповіданням “Кривава кімната” А. Картер (“*The Bloody Chamber*”, 1979) – римейком французької народної казки про Синю Бороду. В ньому авторка експліцитно наголошує на проблемі сексуального насильства над жінкою і порнографії як інструменту пригнічення жіночої ідентичності шляхом зведення, деевалюації (знецінення) та об’єктивації жіночого досвіду. Тут також підлягає критиці інститут шлюбу як патріархатна установа, традиційно спрямована на підтримку чоловічих інтересів, що до недавнього

часу узаконювала насильство над жінкою. Проте, сама авторка зазначає, що неварто вважати її літературній твір лише версією казки для дорослих, її мета була “витягнути латентний зміст з традиційних історій” [5, 80].

До другого різновиду належать казки О. Уайльда. Творчу манеру О. Уайльда часто визначають як „декоративний (орнаментальний) стиль”, характерними рисами якого є зображення розкішного інтер'єру, коштовностей (зокрема й дорогоцінного каміння), ефектність, оригінальність образних засобів вираження [3, 77]. Саме ці особливості художнього стилю письменника спонукали нас до вибору його творів як матеріалу дослідження.

Слід зазначити, що номінації коштовного каміння у літературних казках вживаються частіше, ніж у фольклорних, хоча і не з такою різницею, як у порівнянні літературних творів загалом з фольклорними, де частотність вжитку аналізованих номінативних одиниць у літературних джерелах перевищує в 4,5 рази частотність фольклорних вжитків. Хоча у фольклорних казках зафіксовано більше номінацій коштовного каміння, ніж у літературних [докладніше див. 4].

Номінації коштовного каміння у народних казках мають виключно антропоцентричне спрямування, тобто застосовуються для опису людини та її побуту як в прямому, так і в переносному значеннях. Літературні ж джерела застосовують номінації коштовного каміння для зображення інших об'єктів – міста, рослин, напоїв тощо.

Всі зафіксовані випадки вживання назв дорогоцінного каміння у досліджених творах можна розділити на дві групи: 1) номінації коштовного каміння, вжиті в прямому значенні; 2) номінації коштовного каміння, вжиті в переносному значенні.

Застосування номінацій коштовного каміння у прямому значенні в основному має антропоцентричний характер. Дані номінативні одиниці вживаються в переважній більшості випадків на позначення різноманітних ювелірних виробів, наприклад, *рубінове* кольє в оповіданнях обох авторів:

*“They were perfectly magnificent, especially a certain **ruby** necklace with old Venetian setting...”* (9, 70).

*“His wedding gift, clasped round my throat. A choker of **rubies**, two inches wide, like an extraordinarily precious slit throat”* (8, 14).

Таким чином, вжиті у прямому значенні номінації коштовного каміння поряд із зазначенням дорогих тканин, цінних порід дерева та дорогоцінних металів, підпорядковані зображенню предметів побуту та розкішного інтер'єру, на тлі якого розгортаються описувані події, вони зображують вишуканий одяг та прикраси героїв, тим самим характеризуючи їхній соціальний статус та естетичні уподобання і смак.

У переносному значенні вжиті номінації коштовного каміння задіяні у стилістичних прийомах метафори, порівняння та епітетів.

Розглянемо особливості функціонування номінацій коштовного каміння у переносному значенні у чоловічій прозі – казках О. Уайльда. Як показує аналіз всіх зафіксованих випадків метафоричного переносу значення, саме функція дескрипції певного об'єкта чи явища є домінуючою у прозових творах О.Уайльда, причому метафоричний опис певного предмета базується

виключно на його кольоровій схожості з коштовним камінням, наприклад, капсула з отрутою *янтарного* кольору: “*Inside it was the **amber**-coloured capsule, with its poison-bubble*” (10, 32).

Слід також відзначити розмаїття об’єктів, які автор описує за допомогою номінацій коштовного каміння, вжитих метафорично. Це як об’єкти живої природи (небо, рослини, тварини), наприклад, порівняння неба з *опалом*: “*The sky was pure **opal** now*” (10, 185); овочів з *жадом* “*...threading their way through the huge **jade**-green piles of **vegetables***” (10, 184); очей крокодила з *берилом*: “*...and crocodiles with small **beryl** eyes...*” (10, 276); так і різноманітні артефакти, наприклад, етажерки: “*He went towards the little **pearl**-coloured octagonal **stand***” (10, 228).

Номінації коштовного каміння використовуються письменником і для опису зовнішності людини (насамперед волосся та очей), як, наприклад, зазначення *янтарного* кольору волосся: “*...he toyed with the wet **amber** of the **hair***” (9, 131). Двічі у різних прозових творах О.Уайльда зустрічається порівняння очей з *аметистом*:

“*His eyes deepened into **amethyst**, and across them came a mist of tears*” (10, 108); “*...and looked at him in terror with her **mauve-amethyst** eyes*” (10, 101).

Як свідчать дані приклади, колір очей у персонажа змінюється на *аметистовий* внаслідок певних емоцій (страху, переживань), тобто вищезазначені метафори у творах О.Уайльда виконують функцію психологічної імплікаційної деталі.

Що ж стосується зафіксованих у вибірці прикладів порівняння, то значно частіше номінації коштовного каміння використовуються автором як образ порівняння, наприклад, порівняння світла ліхтаря з *рубіном*: “*Then the railway lights went out, one solitary lamp left gleaming like a large **ruby** on a giant mast, and the roar of the city became fainter*” (9, 39), і лише зрідка вони функціонують як предмет, тема порівняння, наприклад, у наступному описові кольору *карбункула*, який може бути червоним, як вино або зеленим, як трава: “*In the flat oval shields there were, **carbuncles**, both wine-coloured and coloured like grass*” (9, 123). Знову ж таки відзначаємо розмаїття об’єктів, які автор порівнює із коштовним камінням: мерехтіння води порівнюється автором з *місячним камінням*: “*...the **water** in the marble tank glimmered like a **moonstone***” (9, 23).

Слід зазначити, що у досліджених творах О. Уайльда зафіксовані порівняння певних абстрактних сутностей (душі, любові) із коштовним камінням. Так, любов, на думку героїв даних творів, є ціннішою, ніж *смарагди* та *опали*: “*It (love) is more precious than **emeralds** and dearer than fine **opals***” (9, 40); а душа є більш коштовною, ніж *рубіни* з королівської скарбниці: “*It (a human soul)... is more precious than the **rubies** of the kings*” (9, 104).

Таким чином, порівнюючи із коштовним камінням, О. Уайльд описує найрізноманітніші сутності, як абстрактні, так і конкретні, в тому числі й інше дорогоцінне каміння.

На відміну від чоловічих творів, номінації коштовного каміння у жіночій прозі набувають важливого символічного значення для реалізації авторсь-

кого меседжу. Так, у казці А. Картер “Кривава кімната” ювелірні прикраси з рубіну та опалу є подарунками французького Маркіза (прообразом якого є Синя Борода) своїй молодій дружині, а номінації *ruby* та *opal* набувають значення “неминуча смерть” та реалізують проспективну функцію.

У тексті “Кривава кімната” номінація *opal* вживається поряд із релятивним кольоропозначенням *fire* у сталому словосполученні *fire opal* вжите на позначення різновиду опала [6, 491]: *He had the ring ready in a leather box lined with crimson velvet, a fire opal...* (8, 18).

В англomовній картині світу фіксується забобона стосовно опалу: за повір’ям, він приносить нещастя, що може бути проілюстровано дефініцією цього слова у лінгвокраїнознавчому словнику Австралії та Нової Зеландії. [1, 154]. Проте, першим подарунком протагоністки від чоловіка є обручка з опалом: *My old nurse, ... squinted at the ring askance: opals are bad luck, she said.* (8, 10).

Опал у контексті казки виступає у якості магічного атрибуту завдяки порівнянню з магічним шаром ромів – *the fire opal that glimmered like a gypsy’s magic ball* (8, 16).

В жіночому тексті лексема *opal* набуває особливого значення: опал є елементом каблучки, що передавалася жінкам різних поколінь під час шлюбу, тобто коли вони фактично починали належати чоловічому родовому дереву Маркіза:

But this opal had been his own mother’s ring, and his grandmother’s, and her mother’s before that, given to an ancestor by Catherine de Medici ... every bride that came to the castle wore it, time out of mind. And did he give it to his other wives and have it back from them? (8, 10).

Виділені номінації жінок імплікують патріархатну традицію, коли жінка вступає до шлюбу і полишає свою родину. Вона починає належити свому чоловікові, про що свідчили закони того часу. Навідь найвідоміша жінка свого часу – Катерина Медічі, чие ім’я також функціонує як алюзія, що імплікує майбутню долю протагоністки, – є однією з інших безіменних жінок, прізвище якої губиться у роді чоловічих поколінь.

Таким чином, іменник *opal* набуває контекстуального значення “приналежність жінки чоловікові”. Він також набуває символічного значення невідвертної жіночої долі:

The light caught the fire opal on my hand so that it flashed, once, with a baleful light, as if to tell me the eye of God--his eye--was upon me. My first thought, when I saw the ring for which I had sold myself to this fate, was, how to escape it (8, 60).

Метафора *the eye of God*, що є контекстуальним замісником номінації *opal*, набуває дегоративної okazіональної конотації завдяки емфатічному вживанню особового займенника *his*, який репрезентує опозицію “чоловік – жінка”. У цій опозиції Бог, як його статус трактує церква, вважається авторкою антагоністом жіночого ества, а релігійна позиція щодо Нього – один з засобів пригнічення жінки. Протагоністка усвідомлює, що вона зрадила себе, коли зробила вибір стати дружиною Маркіза за розрахунком, що фактично прирівнює її до продажних жінок. Це експлікується словосполученням *to sell*

oneself, а також обсценом іменником *whore*, яким її називає Маркіз, коли забирає в неї каблучку:

*But does even a youth as besotted as you are think she was truly blind to her own desires when she took my ring? Give it me back, **whore.** The **fires in the opal had all died down...** 'It will serve me for a dozen more **fiancées,**' he said (8, 82).*

У даному випадку номінація *opal* набуває ЛСВ "атрибут, що маркує приналежність жінки чоловікові". Той факт, що опал припиняє сяяти, імплікує звільнення жінки від шлюбу. У цей момент Маркіз планує вбити протагоністку – відтяти їй голову мечем, проте їй вдається уникнути смерті, її спасає матуся.

Саме у функції проспекції такої жадливої потенційної смерті героїні в тексті вживається лексема *ruby*, яка походить від латинського "*rubeus, red*" - червоний [7]. Ця семантична ознака є домінантною при реалізації контекстуальних значень. Червоний – це колір крові, що її має пролити протагоністка, згідно з задумом Маркіза. Тому іменник *blood* та його дериват *bloody* вживаються поряд із іменником *ruby* та його контекстуальним замісником *crimson jewels*: *...the **bloody** bandage of **rubies** (8, 16), the flashing **crimson jewels** round her throat, bright as arterial **blood** (8, 14)*

У казці А. Картер пояснює, що з рубінів зроблене кільце, яке щільно прилягає до шиї (*choker*). Це символізує червону стрічку, яку носили французи в історичний період Директорії, як пошану страченим гільотиною:

*After the Terror, in the early days of the Directory, the aristos who'd escaped the guillotine had an ironic fad of tying a red ribbon round their necks at just the point where **the blade would have sliced it through**, a red ribbon like the memory of a **wound**. And his grandmother, taken with the notion, had her ribbon made up in **rubies**; such a gesture of luxurious defiance! ... A **choker of rubies**, two inches wide, like an extraordinarily precious **slit throat** (8, 14).*

Також, лексема *ruby* набуває сему "небезпека", завдяки метафоричному порівнянню рубінового кільця з гадюкою перед кидком:

*On the dressing table, **coiled like a snake about to strike**, lay the **ruby choker** (8, 78).*

Окрім означених номінацій коштовного каміння, у тексті А. Картер також присутні номінації, вжиті в прямому значенні, як то *diamond* та *pearl*, головною функцією яких є імплікація багатства та високого соціального статусу персонажів:

*While I was thus surrounded by **diamonds**, a maid knocked on the door (8, 48). But, imagine--to dress up in one of my Poiret extravaganzas, with the jewelled turban and aigrette on my head, roped with **pearl** to the navel, to sit down all alone in the baronial dining hall at the head of that massive board at which King Mark was reputed to have fed his knights (8, 48).*

Проте функціонування номінації *pearl* не вичерпується лише реалізацією прямого значення. Як і в творах О. Уайльда вона використовується письменницею для опису зовнішності людини у порівнянні зі сльозами: *... the girl with tears hanging on her cheeks like stuck **pearls** (8, 28).*

Отже, в текстах обох авторів номінації коштовного каміння використо-

вуються, як в прямому, так і в переносному значеннях. В прямому значенні ці номінації позначають ювелірні вироби – тут ми не фіксуємо розбіжностей у вживанні. Проте, у функціонуванні лексики на позначення коштовного каміння у переносному значенні були виявлені певні розбіжності, пов'язанні із гендером автору. Так, у казках О. Уайльда номінації коштовного каміння переважно використовуються у дескриптивній функції, для опису предметів та явищ, та слугують потужним засобом образотворення. На відміну від цього, основною функцією номінацій коштовного каміння у казках А. Картер є реалізація текстових категорій: перспекції та концепту твору. Тут дані номінації підлягають розширенню семантичної структури завдяки низці контекстуальних значень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Австралия и Новая Зеландия. Лингвострановедческий словарь / Под. рук. В.В. Ощепковой, А.С. Петриковской. – М.: Рус. яз., 1998. – 216 с.
2. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
3. Потницева Т.Н., Мельникова О.Ю. Функция выразительных средств в стиле сказок О. Уайльда // Лингвостилистические проблемы организации речевого сообщения: Сборник научных трудов. – Днепропетровск: ДГУ, 1985. – С. 77-80.
4. Строченко Л.В. Лексико-семантическое поле «коштовне каміння» в английській мові та мовленні (лінгвокогнітивне дослідження на матеріалі словників і текстів): дис. ... канд філол. наук : 10.02.04 / Строченко Леся Василівна. – Одеса, 2008. – 200 с.
5. Haffenden J. "Angela Carter" // Novelists in Interview. – New York: Methuen Press, 1985. – 80 p.
6. ChD – Chambers Twentieth Century Dictionary. – Edinburgh: W&R Chambers Ltd, 1973. – 1648 p.
7. OED – The Oxford English Reference Dictionary. – Second Edition. – Oxford – New York, 1996. – 1765 p.

АНАЛІЗОВАНА ЛІТЕРАТУРА

8. Carter A. The Bloody Chamber And Other Stories. – NY: Penguin Books, 1993. – 256 p.
9. Wilde O. Lord Arthur Savile's Crime and Other Stories. – London: Penguin Books, 1994. – 194 p.
10. Wilde O. Selections. – Moscow: Progress Publishers, 1979. – Volume I. – 392 p.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2014 р.